

Beth yw dementia blaenarleisiol?

**Alzheimer's
Research
UK**

**The Power
to Defeat
Dementia**

Mae gwybodaeth yn y llyfryn hwn ar gyfer unrhyw un sydd am wybod mwy am ddementia blaenarleisiol (FTD). Mae hyn yn cynnwys pobl sy'n byw gyda FTD, eu gofawyr, teuluoedd a ffrindiau. Nod y llyfryn yw rhoi cyflwyniad i FTD. Mae'n rhoi trosolwg o'r achosion, symptomau a thriniaethau.

Cynnwys

Cyflwyniad	03	Mwy am y clefyd	13
Beth yw dementia blaenarleisiol?	04	Ffactorau risg	14
Symptomau	07	Cefnogaeth	14
Diagnosis	10	Ymchwil	15
Triniaethau	12		

Nid yw'r wybodaeth yma yn cymryd lle unrhyw gyngor y gall meddygon, fferyllwyr neu nyrsys ei rhoi i chi. Mae'n rhoi peth gwybodaeth gefndir a fydd, gobeithio, o gymorth i chi.

Diweddarwyd y llyfryn ym mis Ionawr 2016 ac fe'i hadolygir ym mis Ionawr 2018. Cofiwch gysylltu â ni os hoffech gael fersiwn gyda chyfeiriadau neu mewn fformat gwahanol.

Defnyddir dementia i ddisgrifio grŵp o symptomau – gallai'r rhain gynnwys newidiadau ym mhersonoliaeth, ymddygiad neu hwyliau rhywun, colli cof, dryswch ac anhawster gyda thasgau o ddydd i ddydd.

Beth yw dementia blaenarleisiol?

Mae dementia blaen-dalcennol neu FTD yn ffurf gymharol brin ar ddementia. Tybir ei fod yn cyfrif am lai na 5% o bob achos o ddementia. Mae fel arfer yn effeithio ar bobl rhwng 45 a 64 oed, ond bydd tri o bob 10 o bobl â FTD yn datblygu'r cyflwr yn hŷn.

Achosir FTD gan ddifrod i gelloedd mewn rhannau o'r ymennydd a elwir yn llabedi blaen a llabedau'r arlais. Y llabedau blaen sydd yn rheoli ein personoliaeth, ein hemosiynau a'n hymddygiad, yn ogystal â rhesymu, cynllunio a gwneud penderfyniadau. Mae a wnelo llabedi'r arlais â deall a chynhyrchu iaith.

FTD yw'r ail achos mwyaf cyffredin o ddementia mewn pobl dan

65 oed

Mae FTD fel arfer yn effeithio ar bobl rhwng

45-64 oed

Beth yw dementia blaenarleisiol?

Clefyd Pick oedd yr enw gwreiddiol arno, gan mai dyna oedd enw'r gwyddonydd a arsylwodd y symptomau gyntaf; gwyddom bellach fod sawl cyflwr yn dod ynghyd mewn FTD. Yn eu mysg mae:

FTD sy'n effeithio ar ymddygiad (bvFTD)

Dementia semantig (mae'r gair semantig yn golygu 'ystyr iaith')

Affasia anhawster ynganu cynyddol - anhwylder iaith yw affasia lle caiff pobl broblemau wrth siarad ac ysgrifennu

FTD cysylltiedig â chlefyd niwronau echddygol

Gall eich meddyg gyfeirio at y cyflyrau hyn wrth eu henwau penodol neu fe all eu disgrifio oll fel 'dementia blaenarleisiol', fel y gwnawn ni yn y llyfryn hwn.

Symptomau

Mae'r symptomau cynnar yn amrywio o un unigolyn i'r llall ac yn dibynnu pa ran o'r ymennydd yr effeithir arno.

Mewn dementia blaenarleisiol sy'n effeithio ar ymddygiad, efallai y bydd yr effaith fwyaf ar y rhannau o'r llabed flaen sydd yn rheoli ymddygiad cymdeithasol. Mewn dementia semantig, y rhannau o labed yr arlais sy'n cynnal dealltwriaeth o iaith a gwybodaeth ffeithiol sy'n cael eu heffeithio fwyaf. Mewn affasia anhawster ynganu cynyddol, y rhannau o'r llabed flaen a llabedau'r arlais sy'n rheoli lleferydd sy'n cael eu heffeithio fwyaf.

Gall symptomau gynnwys:

Newidiadau personoliaeth

Gall hyn gynnwys newid yn y modd mae pobl yn mynegi eu teimladau tuag at eraill neu ddiffyg dealltwriaeth o deimladau pobl eraill. Gallant hefyd ddangos diffyg diddordeb neu gonsŷrn, colli swildod neu ymddwyn yn amhriodol.

Diffyg ymwybyddiaeth personol

Gall pobl fethu â chynnal eu lefel arferol o hylendid personol a thaclusrwydd..

Diffyg ymwybyddiaeth gymdeithasol

Gall hyn gynnwys gwneud jôcs amhriodol neu ddangos diffyg doethineb.

Diet Newid mewn hoff fwydydd, gorfwyta neu or-yfed.

Newidiadau mewn ymddygiad

Gall hiwmor neu ymddygiad rhywiol newid. Gall pobl droi'n fwy ymosodol, datblygu credoau, diddordebau neu obsesiynau anarferol. Mae rhai pobl yn fwy byrbwyll neu gall fod yn hawdd tynnu eu sylw.

Gwneud penderfyniadau

Anhawster gyda chynlluniau a phenderfyniadau syml.

Ymwybyddiaeth

Diffyg ymwybyddiaeth o unrhyw newid yn eu personoliaeth neu ymddygiad.

Iaith Dirywiad mewn galluoedd iaith. Gall hyn gynnwys anhawster yngan geiriau neu eu deall. Gall pobl ailadrodd geiriau ac ymadroddion cyffredin, neu anghofio ystyr geiriau.

Adnabod

Anhawster adnabod pobl neu wybod beth yw pwrpas gwrthrychau.

Co Yn y cyfnodau cynnar, efallai na fydd llawer o effaith ar gof o ddydd i ddydd, ond gallai problemau gyda sylw a chanolbwyntio roi'r argraff fod problemau gyda'r cof.

Problemau symud

Mae rhyw un o bob wyth o bobl gyda FTD sy'n effeithio ar ymddygiad hefyd yn datblygu problemau symud sy'n gysylltiedig â chlefyd niwronau echddygol. Gall hyn gynnwys cyhyrau stiff neu blyciog, gwendid yn y cyhyrau ac anhawster llyncu.

Mae symptomau'n gwaethygu dros amser, gan arwain yn raddol at broblemau ehangach gyda gweithredu o ddydd i ddydd. Gall rhai pobl ddatblygu problemau echddygol tebyg i'r rhai a welir yng nghlefyd Parkinson. Dros amser, gall pobl â FTD gael mwy o anhawster llyncu, bwyta, cyfathrebu a symud. Bydd arnynt angen mwy o gefnogaeth i ofalu amdanynt eu hunain. Gall cyflymder y newid amrywio llawer, ond mae rhai pobl yn byw gyda'r cyflwr am fwy na 15 mlynedd.

Diagnosis

Mae'n bwysig cael y diagnosis cywir er mwyn rhoi'r driniaeth a'r help iawn. Os ydych yn poeni am eich iechyd neu iechyd rhywun arall, dylech siarad â'ch meddyg teulu.

Os yw eich meddyg teulu yn amau dementia, efallai y cewch eich cyfeirio at glinig cof neu glinig arbenigol arall.

Cewch eich holi am eich symptomau a'ch hanes meddygol ac efallai y cewch archwiliad corfforol a phroffion ar y cof a'r meddwl.

Efallai y cewch hefyd eich anfon am broffion megis sganiau ar yr ymennydd a phroffion gwaed.

Gyda'i gilydd bydd y profion hyn yn helpu i ganfod achos tebygol y problemau wrth feddwl a gweithredu.

Gall sganiau ar yr ymennydd megis MRI (delweddu cyseinedd magnetig) neu CT (tomograffeg cyfrifiadurol) helpu i roi diagnosis o ddementia blaen-dalcennol. Maent yn caniatáu i'r meddyg chwilio am newidiadau yn llabedau blaen a llabedau arlais yr ymennydd, sydd fel arfer yn digwydd gyda'r math hwn o ddementia.

Triniaethau

Er nad oes unrhyw driniaethau penodol ar hyn o bryd ar gyfer FTD, mae triniaethau ar gael all helpu gyda rhai o'r symptomau.

Gall pobl â phob ffurf ar ddementia gael cynnig cyffuriau gwrth-iselder, neu driniaethau heb gyffuriau megis therapi ymddygiad gwybyddol (CBT). Gall y rhain helpu i drin symptomau iselder neu helpu i reoli symptomau ymddygiadol. Mae CBT yn rhoi cyfle i bobl siarad am eu pryderon a'u hofnau gyda gweithiwr arbenigol. Nid yw CBT a chyffuriau gwrth-iselder wastad yn addas i rywun â dementia blaen-dalcennol, a bydd eich meddyg yn ystyried yn ofalus beth all fod yn briodol.

I helpu i liniaru symptomau pryder difrifol, cynnwrf ac ymddygiad ymosodol, gall meddyg yn gyntaf asesu iechyd ac amgylchedd cyffredinol yr unigolyn. Gall hyn helpu i ganfod unrhyw bethau sy'n achosi neu'n arwain at y symptomau hyn. Gall triniaethau heb gyffuriau megis aromatherapi neu therapi cerdd hefyd gael eu hystyried. Gall hyn ddibynnu ar eich diddordebau chi yn ogystal â pha driniaethau sydd ar gael.

Mewn amgylchiadau prin, gellir defnyddio cyffuriau gwrthseicotig i liniaru symptomau difrifol. Nid yw'r cyffuriau hyn yn addas i bawb, felly bydd eich meddyg yn ystyried yn ofalus beth sy'n briodol. Gall y cyffuriau hyn gael sgil effeithiau difrifol, a dylid bod yn ofalus iawn wrth eu defnyddio.

Fe all gweithgareddau symbylu gwybyddol fod o gymorth i bobl â dementia blaen-dalcennol. Bwriad y gweithgareddau hyn yw symbylu sgiliau meddwl ac ymgysylltu â phobl. Maent yn aml mewn grwpiau ac yn cynnwys gemau, gyda phwyslais ar fwynhad.

Efallai y bydd angen i symptomau corfforol fel problemau llyncu neu symud gael eu rheoli'n ofalus ac ar wahân. Efallai y cynigir therapi lleferydd neu ffisiotherapi i helpu gyda'r symptomau hyn.

Am wybodaeth fanylach ynghylch yr holl driniaethau sydd ar gael, holwch am ein llyfryn '**Treatments for dementia**'.

Mwy am y clefyd

Mewn dementia blaenarleisiol (FTD) mae'r ymennydd yn crebachu yn y llabedau blaen a llabedau'r arlais. Hefyd, mae proteinau penodol yn cronni yn y rhannau hyn o'r ymennydd. Gall y proteinau hyn asio gyda'i gilydd yn glympiau a throï'n wenwynig i gelloedd yr ymennydd, gan achosi iddynt farw. Yr enwau ar dri phrif brotein a nodir mewn FTD yw tau, TDP-43 ac FUS. Nid ydym eto'n deall yn iawn pam eu bod yn cronni, ac y mae ymchwil yn dal i gael ei wneud.

Ffactorau risg

Mae gan rai pobl gyda FTD hanes teuluol o ddementia a gall y cyflwr gael ei etifeddu yn rhai o'r teuluoedd hyn. Yn achos FTD sy'n effeithio ar ymddygiad, gallai traean i hanner y bobl hyn fod â hanes teuluol. Tybir fod y ffigwr hwn yn is o lawer ar gyfer ffurfiau eraill o FTD.

Yn gyffredinol, tybir bod un o bob deg achos o FTD wedi ei achosi gan ennyn diffygiol sy'n cael ei drosglwyddo mewn teuluoedd - gelwir hyn hefyd yn ddementia blaenarleisiol teuluol. Mae gwyddonwyr wedi darganfod sawl gennyn diffygiol a all achosi ffurfiau etifeddol o FTD, gan gynnwys tau, prograwlin a C9ORF72. Os yw eich meddyg yn amau bod cyswllt teuluol cryf, efallai y cynigir prawf genetig i chi a/neu efallai y cynigir cwnsela genetig i'ch perthnasau agosaf. Am fwy o wybodaeth, cysylltwch â ni i gael ein taflen **'Genes and dementia'**.

Mewn achosion o FTD lle nad oes hanes teuluol, nid ydym eto yn llawn ddeall y ffactorau risg, ac y mae ymchwil ar y gweill i ddarganfod mwy.

Cefnogaeth

Gall byw gyda dementia blaenarleisiol fod yn anodd. Fe all pobl iau sydd wedi'u heffeithio gan y clefyd fod yn gweithio, gyda chyfrifoldebau teuluol ac ariannol. Rare Dementia Support yn rhoi cefnogaeth a gwybodaeth i bobl â FTD, eu teuluoedd a'u gofalwyr. Gallwch weld manylion cyswllt rhanbarthol ar-lein ar www.raredementiasupport.org/ftd neu trwy ffonio **07341 776 317**.

Mae mudiadau cefnogi eraill all gynnig help a chynghor am ddementia. Am fwy o wybodaeth, ewch at ein gwefan ar www.alzheimersresearchuk.org neu holwch ni am ein llyfryn **'Caring for someone with dementia: organisations that can help'**. Gallwch hefyd siarad â'ch meddyg neu'ch nyrs am gyngor.

Ymchwil

Mae Alzheimer's Research UK wedi cyllido gwerth dros £12.5 miliwn o ymchwil arloesol ar draws y DU i FTD. Mae'r gwaith hwn yn ein helpu i ddeall mwy am y cyflwr.

Mae ein hymchwil yn edrych ar y protinau sydd yn cronni yn yr ymennydd mewn FTD a'r ffactorau a all gynyddu'r risg o'i ddatblygu. Bydd y gwaith hwn yn helpu gwyddonwyr i ddeall FTD, rhoi diagnosis mwy manwl gywir ohono, a datblygu triniaethau newydd.

Yn ein barn ni, yr unig ffordd o drechu dementia yw trwy ymchwil. Diolch i haelioni ein cefnogwyr, yr ydym yn gobeithio ariannu llawer mwy o astudiaethau arloesol i ddementia blaenarleisiol.

I gael mwy o wybodaeth

Os oes gennych gwestiynau ynglŷn ag ymchwil i ddementia neu os ydych eisiau cael mwy o wybodaeth ynglŷn â sut i fod yn rhan o'r ymchwil, cysylltwch â'n **Dementia Research Infoline** ar **0300 111 5 111** neu e-bostiwch infoline@alzheimersresearchuk.org

Mae'r Infoline yn agored rhwng 9.00-5.00pm o ddydd Llun i ddydd Gwener. Mae cost galwadau ar yr un gyfradd â galwadau cenedlaethol i rifau 01 neu 02 a dylid eu cynnwys mewn unrhyw becynnau gofal am ddim.

Anfonwch fwy o wybodaeth ataf

I gael gwybodaeth am ddim, llenwch y slip papur hwn. Gallwch ei roi mewn blwch post neu mewn amlen wedi ei labelu â'r cyfeiriad rhadbost trosodd. Neu ffoniwch ni ar **0300 111 5555**.

Hoffwn dderbyn

All about dementia (Saesneg; SCIHIAAD) ☐

Treatments for dementia (Saesneg; SCIHITFD) ☐

Genes and dementia (Saesneg; SCIHIGENE) ☐

Caring for someone with dementia:
organisations that can help (Saesneg; SCIHICARE) ☐

'Think' cylchlythyr (Saesneg; SMTTHINK) ☐

Enw

Cyfeiriad

Hoffem eich diweddarau ynglŷn â'r datblygiadau ymchwil diweddaraf, sut mae eich cefnogaeth yn gwneud gwahaniaeth, a gweithgareddau codi arian y gallwch gymryd rhan ynddynt. Bydd eich manylion yn cael eu cadw'n ddiogel bob amser, ond os byddai'n well gennych beidio â derbyn gwybodaeth gennym ticiwch y blwch perthnasol:

Dim gwybodaeth drwy'r post ☐ Dim gwybodaeth dros y ffôn ☐

Os ydych yn fodlon i ni gysylltu â chi drwy e-bost, rhowch eich cyfeiriad e-bost yma:

Os ydych yn fodlon i ni gysylltu â chi drwy SMS, rhowch eich rhif ffôn symudol yma:

Ni yw prif elusen ymchwil y DU sy'n ceisio trechu dementia.

Rydym yn croesawu eich sylwadau i'n helpu i ddarparu'r wybodaeth orau i chi. Gallwch ddweud eich barn am y llyfryn hwn drwy gysylltu â ni. Mae'r manylion cysylltu isod.

Cysylltu â ni

Alzheimer's Research UK
3 Riverside, Granta Park, Cambridge CB21 6AD

Gofal i gefnogwyr

Ffôn: 0300 111 5555
E-bost: enquiries@alzheimersresearchuk.org

Dementia Research Infoline

Ffôn: 0300 111 5 111
E-bost: infoline@alzheimersresearchuk.org

www.alzheimersresearchuk.org

FTD-0116-0118

**Alzheimer's
Research
UK**

**The Power
to Defeat
Dementia**

Registered charity number 1077089 and SC042474

